

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра співу, диригування та музично-теоретичних дисциплін

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА, ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТА НА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТТЯХ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ ТА ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Методичні рекомендації

для концертмейстерів та викладачів індивідуальних дисциплін денної та заочної форми навчання до забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у класі постановки голосу та хорового диригування

спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)
ОС «Бакалавр»
денної та заочної форми навчання

Мукачево
МДУ 2019

УДК 78.071.2:784.9(072)

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол №10 від 23 травня 2019 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри співу, диригування та музично-
теоретичних дисциплін
протокол №8 від 14 березня 2019 р.*

Укладачі

Цапівська Л.С. – концертмейстер кафедри співу, диригування та музично-теоретичних дисциплін МДУ

Екман М.С. – концертмейстер кафедри співу, диригування та музично-теоретичних дисциплін МДУ, асистент кафедри педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва МДУ

Бурман К.І. – провідний концертмейстер кафедри співу, диригування та музично-теоретичних дисциплін МДУ

Рецензент

Ленд'єл-Сяркевич А.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва МДУ

X 79

Особливості професійної взаємодії концертмейстера, викладача та студента на індивідуальних заняттях з постановки голосу та хорового диригування: методичні рекомендації для концертмейстерів та викладачів індивідуальних дисциплін до забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у класі «Постановка голосу» та Хорове диригування»: для спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) ОС «Бакалавр» денної та заочної форми навчання / укладачі Л.С. Цапівська, М.С. Екман, К.І. Бурман. – Мукачево: РВЦ МДУ, 2019. – 14 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено засадничо-виконавські та методичні поради щодо змісту та організації професійної взаємодії викладача, концертмейстера та студента у процесі навчальних занять в класі «Постановка голосу» та «Хорове диригування». Методичні рекомендації покликані сприяти активізації творчого мислення, розвитку художньо-образних уявлень, формування навичок та вмінь виконавської культури майбутніх фахівців мистецької освітньої галузі. Запропонований методичний матеріал буде корисним викладачам постановки голосу та диригування, концертмейстерам і студентам ВНЗ.

© МДУ, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА	6
1.1. Вимоги та функції піаніста-концертмейстера у професійній діяльності.....	6
1.2. Загальний аналіз функціональних особливостей роботи концертмейстера.....	6
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА, КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА І СТУДЕНТА	9
2.1. Особливості інструментального супроводу вокальних творів.....	9
2.2. Специфіка роботи викладача і концертмейстера над музичним викладом хорових творів	11
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	13

ВСТУП

Проблематика формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, здатних бути конкурентноспроможними в умовах нових освітніх реалій, потребує висвітлення специфіки їх підготовки до музично-педагогічної та виконавсько-творчої діяльності, окремого дослідження цієї освітньої галузі. Зокрема – формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової підготовки. Професійна компетентність вчителя музичного мистецтва передбачає опанування музично-теоретичних знань, загально-педагогічних та практичного досвіду щодо проведення уроків музичного мистецтва, вирішення завдань художньо-естетичного виховання дітей та підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Теперішнє життя швидкоплинне, мінливе, тому ми – викладачі та концертмейстери кафедри СДМТД Мукачівського державного університету, як на лекціях, так і на практичних заняттях маємо готувати студентів до цих змін, розвивати у них мобільність, динамізм, конструктивність. Традиційні форми та методи навчання спонукають їх сприймати навчальну інформацію пасивно. Вони не вміють самостійно її здобувати, а також застосовувати на практиці те, чого навчилися. Тому особливого значення набувають практичні заняття, що у майбутньому сприятиме творчому підходу до навчання та реалізації добрих професійних результатів.

Ринок праці вимагає від спеціаліста професійного універсалізму, здатності змінюватися, змінювати сфери і способи діяльності.

Тому освіта має орієнтуватися, відповідно до нових освітніх реалій, на технології, що формують у студентів уміння вчитися управляти інформацією і швидко приймати рішення та пристосовуватися до ринку праці.

Аналізуючи наукові дослідження провідних педагогів і науковців у галузі музичного мистецтва, можна зробити висновок про те, що формування професійності майбутнього вчителя музичного мистецтва потребує окремого висвітлення питання такого педагогічного феномена як концертмейстерська компетентність, яка на теперішній час ще не досліджена у достатній мірі. Формування професіоналізму концертмейстера є доволі складним процесом, який здійснюється на заняттях з музично-теоретичних, вокально-хорових та інструментальних дисциплін.

На сьогодні питання професійної підготовки піаніста-концертмейстера не достатньо висвітлені у науково-методичній літературі, хоча є беззаперечна потреба серйозного дослідження і вивчення цієї проблематики у межах фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Як правило, вчитель музичного мистецтва має відповідальність за

усе мистецьке життя школи. Він створює художні та виконавські колективи, виступає режисером масових шкільних свят та організатором духовного життя суспільства. Крім того майбутня мистецько-педагогічна діяльність вимагає від вчителя музичного мистецтва кваліфікованих навичок акомпанування солістам, вокальним ансамблям, хором та хореографічним колективам.

Метою та головним завданням даних методичних рекомендацій є:

- висвітлення основних закономірностей творчої професійної взаємодії викладача, студента і концертмейстера у процесі індивідуальних занять з навчальних мистецьких дисциплін «Постановка голосу» та «Хорове диригування» в умовах вищого навчального закладу;

- розкриття принципів творчої співпраці щодо вирішення художніх завдань музичного твору;

- визначення основних етапів роботи концертмейстера, студента-вокаліста, хормейстера у процесі вивчення навчального репертуару, інтерпретації музичних творів, злагодженого відтворення стильових особливостей музичного виконавства.

- методи роботи над хоровими творами концертмейстера та студента-диригента у співпраці з викладачем у класі хорового диригування та хорового класу; методи навчальної роботи з хоровою партитурою; ознайомлення зі специфікою роботи з хором під час розбору та вивчення різностильових музичних творів у часі лабораторних занять з хорового диригування та хорового класу.

РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА

1.1. Вимоги та функції піаніста-концертмейстера у професійній діяльності

Концертмейстер (з нім. м.) – керівник групи інструментів у симфонічному (або іншому) оркестрі, зазвичай найбільш досвідчений виконавець у колективі. Він керує роботою музикантів своєї групи на репетиції.

Концертмейстером називається також піаніст, що розучує партії зі співаками або інструменталістами, контролює якість виконання (підказує, виправляє недоліки) і акомпанує їм на концертах. Отже, концертмейстер – це не просто музикант, але й організатор, педагог і психолог.

У вищих навчальних закладах концертмейстер дуже затребуваний фахівець під час лабораторних занять усіх музичних спеціальностей: на уроках диригування, постановки голосу, на репетиціях хорового класу, на концертних, та заліково-екзаменаційних виступах.

Робота піаніста-концертмейстера вимагає постійних занять на фортепіано, опрацювання та засвоєння великої кількості музичних творів різноманітних жанрів, стилів різних епох. Така робота, безумовно, розширяє творчий потенціал музиканта, формує і удосконалює його артистизм. Концертмейстер особливим способом виконує роль пропагандиста музичного мистецтва.

1.2. Загальний аналіз функціональних особливостей роботи концертмейстера

Якщо аналізувати загальні особливості роботи концертмейстера, необхідно відзначити, що будь-яка інша музична діяльність навряд чи зможе зрівнятися з концертмейстерським мистецтвом за своєю багатофункціональністю та універсальністю. Концертмейстер – це дуже ерудований музикант, обов'язково з вищою спеціальною освітою – у полі зору діяльності якого знаходиться велика кількість різноманітного музичного репертуару.

Є. Пономарьова вказує, що у професійний комплекс кваліфікованого концертмейстера входить:

- любов до роботи, зокрема до концертмейстерського виконавства;
- він має бути гарним піаністом;
- мати вищу спеціальну освіту, без якої неможливе професійне вирішення виконавських завдань;
- добре розвинене відчуття партнерства, співпереживання;
- психологічне уміння бути «другим», після соліста і стати з ним одним цілим під час виконання музичного твору;

- знання специфіки вокального твору, вокального виконавства, дихання, агогіки, теситурних нюансів голосу вокаліста;
- швидкість реакції при виконанні музичного твору;
- диригентське передбачення і передчуття;
- вміння читати різну музичну фактуру, виділяючи головне, бачити і розрізняти «технічні комплекси» (арпеджіо, звукоряди-гами, особливо при читці з листа);
- загальна музична ерудиція, знання великої кількості музичних творів. З таких великих музичних накопичень народжується відчуття стилю, міри, «смаку», у виконавстві.

Дуже корисною є практика роботи концертмейстера зі студентом окремо, без присутності викладача.

Таким чином діяльність концертмейстера охоплює і виконавську, і педагогічну, і організаційну роботу, де музика виступає у якості реального, самостійного процесу.

Робота концертмейстера унікальна і цікава, його роль у навчальному процесі безперечно велика, а досконале володіння «комплексом концертмейстера» підвищує затребуваність піаніста у різних сферах музичної діяльності.

Незважаючи на те, що до даного виду професійної діяльності піаніста почасти ставляться зверхньо, а самі концертмейстери завжди залишаються «у тіні» – їхнє мистецтво вимагає високої музичної майстерності і безкорисної любові до своєї професії.

Соліст та концертмейстер – це двоє рівноправних членів ансамблю, перед котрими стоїть важливе завдання – яскраво і переконливо втілити музичний образ, як плід спільної роботи обидвох партнерів.

Партія соліста зазвичай одноголосна мелодія, через яку композитор, використовуючи і інтонацію, і тембральне багатство голосу, створює основний образ твору, тоді, як партії супроводу належить величезна, зовсім не другорядна роль. Для повноцінного втілення образності музичного твору, для підтримки соліста, партія фортепіано містить цілий комплекс засобів музичної виразності:

- гармонічну основу;
- ритмічну основу (пульсацію);
- різноманітні мелодичні підголоски;
- багатство тембральних фарб.

Партія акомпанементу, фактура творів буває настільки складна, що від концертмейстера-піаніста потребується високий рівень піаністичної майстерності, технічної вправності, художньої та естетичної культури. Концертмейстерство – це особливе покликання піаніста.

Концертмейстерською діяльністю займалися майже всі видатні музиканти-виконавці (брати А. Г. та М. Г. Рубінштейн, С. Блюменфельд, О. Б. Гольденвейзер, Г. Г. Нейгауз, С.Т. Ріхтер та ін.).

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА, КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА І СТУДЕНТА

2.1. Особливості інструментального супроводу вокальних творів

Сучасна ситуація розвитку освіти і мистецтва в Україні, сам суспільний розвиток потребує добре кваліфікованих спеціалістів у педагогіці мистецької освіти, потребує високої ерудиції, культурної та фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Досліджуючи педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі інструментальної підготовки, Цюлюпа Н. Л. наводить дефініцію методичної компетентності як інтегративного утворення, в якому система фахових знань, умінь і особистісних якостей стає джерелом ефективної професійної діяльності. Дослідниця визначає методичну компетентність учителя музики як сформовану систему знань, умінь і практичного досвіду, котра зумовлена особливостями його індивідуально-психологічних характеристик і спрямована на реалізацію музично-педагогічної діяльності з одночасною здатністю до самореалізації й постійного самовдосконалення. Н. Цюлюпа доводить, що методична компетентність відображає готовність і здатність людини професійно виконувати педагогічні функції відповідно до сучасних вимог.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва здійснюється у процесі фахового навчання у вищому навчальному закладі. Тому актуальним є впровадження і поширення компетентнісного підходу у професійну підготовку студентів спеціальності музичне мистецтво. Проблематика підготовки та формування концертмейстерської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва на сьогодні стоїть достатньо гостро. Така ситуація спонукає до серйозного дослідження і вивчення цього питання. На теперішній час ці актуальні освітні питання досліджують у своїх наукових працях Е. Алієва, М. Печенюк, О. Штефан та ін.

Виконання посадових обов'язків учителя музичного мистецтва у школі має свою специфіку, яка передбачає досконале володіння ним фаховими знаннями, вміннями і навичками здійснення музично-виконавської діяльності – таких як інструментальне, вокальне, диригентсько-хорове. У межах такої компетентності важливе місце у професійному навчанні майбутніх фахівців спеціальності музичне мистецтво займають такі предмети як акомпанемент, ансамблева гра, практична робота з хором чи інструментальним колективом (у межах лабораторних занять). Особливо важливими є інтеграційні виконавські вміння:

- грати та давати словесну інтерпретацію виконаваному;
- співати та акомпанувати власному співу;

- здійснювати диригентський показ та одночасно підтримувати спів інструментальним супроводом;

Концертмейстер у школі – це покликання педагога і праця його за своїм призначенням, те саме, що праця педагога, – стверджує К. Віноградов («Про роботу оперного концертмейстера»).

У ВНЗ функції концертмейстера мають значною мірою педагогічний характер, тому що полягають головним чином у розучуванні нового навчального репертуару. Концертмейстер-піаніст високого рівня – це всебічно розвинена особистість, обізнана у багатьох галузях виконавського мистецтва. Це відмінний піаніст, знаючий репертуар різних виконавців, можливості солістів та виконавців, основні принципи психології колективної взаємодії та індивідуальної допомоги, щоб спільно з викладачем допомогти студенту оволодіти музичним твором, підготувати його до концертного виступу.

Працюючи зі студентами, концертмейстер повинен враховувати особливості їх виконавства. Акомпануючи вокалістам, він повинен бути ознайомленим з основами вокалу:

- особливостями співочого дихання, артикуляції;
- діапазонами голосів.

Неточна інтонація вокаліста, ритмічна неточність у виконанні музичного тексту – така поширена проблема співаків вимагає допомоги концертмейстера – непомітно підіграти мелодію. Окрім того концертмейстер повинен бути ознайомлений з постичним текстом, можливо, іноді, й підказати.

Робота з вокалістами передбачає підбір мелодії на слух з гармонічним супроводом, а також підбір вступу та перегри.

Відчуття ансамблю – дуже важлива складова виконавського мистецтва у роботі концертмейстера. Це означає не тільки синхронно з солістом виконувати нотний текст, але й уважно стежити за звуковим балансом, динамікою, особливостями вокального виконання. Кожен момент виконання супроводу концертмейстером підпорядковується слуховому контролю звукового балансу між солістом та концертмейстером, ведення звуку вокалістом, ансамблева увага стежить за втіленням єдності художнього задуму. Важливою є також єдність відчуття дихання, розуміння форми твору, фразування, стилю музичного твору.

Головною особливістю роботи концертмейстера є вміння і готовність «бути другим», особливо підчас виконання творів з вокалістами. Супровід музичного твору має виконуватися легко, невимушено, щоб не заглушати соліста-вокаліста, щоб не порушувати ансамблевий та звуковий баланс. Усе повинно виконуватися як задумав композитор, прочитав і виконує соліст-вокаліст. Тобто – прагнути до найточнішого відтворення музичного тексту, динаміки, агогіки.

2.2. Специфіка роботи викладача і концертмейстера над музичним викладом хорових творів

Диригентсько-хорова підготовка займає чільне місце у системі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи у загальноосвітніх навчальних закладах та передбачає активне формування у студентів музично-естетичних смаків та розвиток здібностей оцінювати й аналізувати музичні твори, зокрема, і вокально-хорові. У процесі такої підготовки важливо не лише передати майбутнім фахівцям певний обсяг знань, умінь і навичок, а й навчити їх творчо застосовувати отриманий досвід у практичній діяльності. Така практична реалізація можлива за умов застосування особистісно-орієнтованого підходу до навчання у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Не викликає сумніву той факт, що успішна діяльність хору неможлива без злагодженої роботи диригента та концертмейстера. Викладач-диригент та концертмейстер разом беруть участь у формуванні високопрофесійного фахівця – майбутнього вчителя музичного мистецтва і керівника хору:

- мистецтво диригента полягає у творчому донесенні художніх намірів до колективу за допомогою диригентських засобів музичної виразності, до складу яких входять: диригентська техніка, виразна міміка та чітко поставлене завдання під час репетиції;

- акомпануючи хору, концертмейстер повинен досконало знати не тільки свою, фортепіанну партію, але й хорову партію разом з літературний текстом;

- концертмейстер обов'язково має володіти хоровою партитурою, зокрема, знати партії усіх голосів, уміти їх грати, поєднуючи з партією акомпанементу;

- дуже важливим є знання основ диригентської техніки, для того, щоб мати можливість грати «по руці» диригента, бачити «точку удару» з котрою має точно збігатися хоровий спів та виконання супроводу концертмейстером;

- підвищується роль уваги концертмейстера, тому що під час виконання хорового твору, необхідно встигати стежити за нотним текстом, виконанням своєї партії на інструменті, бачити і чути хор, уважно слідкувати за руками диригента;

- система цілеспрямованої взаємодії викладача, концертмейстера та студента на заняттях з хорового диригування активізує процес становлення мотиваційної сфери навчання, стимулює до розвитку креативності, творчого підходу до майбутнього фаху та оптимізує навчально-пізнавальну діяльність майбутніх учителів. Така взаємодія, застосована у системі роботи зі студентами сприяє формуванню хормейстерських умінь та здійсненні хормейстерської діяльності у майбутній роботі.

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що у професійній діяльності концертмейстера під час лабораторних занять з хорового диригування є ряд дуже важливих моментів, таких як:

- практичний творчий зв'язок з викладачем. Метою такої взаємодії є знаходження і втілення художньої інтерпретації музичного твору;

- робота концертмейстера-викладача, тобто музиканта, який розучує музичний текст зі студентами, допомагаючи викладачу у роботі під час лабораторних занять;

- самостійна робота з нотним текстом у позаурочний час і роль концертмейстера-виконавця, що допомагає у підготовці студента до виконання хорової партитури на екзамені або заліку, в умовах, що імітують концертний виступ.

У цьому контексті акцентується увага на взаємодії двох взаємопов'язаних суб'єктів творчої співпраці диригент-студент та концертмейстер, яка реалізується у процесі відповідності роботи концертмейстера виконавським вимогам диригента, у здатності до співпереживання, спільного музикування та збагачення виконавства індивідуальним, інтелектуальним та образно-емоційним забарвленням.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аккомпанемент как профессия и искусство. Тексты лекций / сост. С. Савари. – Харьков: Харьковское обл. управление культуры, 1993. – Вып.1. – 60 с.
2. Бонь Л.М. Специфіка професійної діяльності концертмейстера. Теорія і практика сучасної науки / Л.М. Бонь. – Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24-25 лютого 2017 року). У 2-х частинах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 70 – 72.
3. Задоя В. Ю. Урахування взаємозв'язку та взаємозалежності дій викладача диригування та концертмейстера як передумова виховання креативності у майбутнього диригента / В.Ю. Задоя // Проблеми мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / відп. ред. О.Я. Ростовський. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009. – Вип.4 – С. 116 – 123.
4. Инюточкина Н. О проблемном содержании педагогического этапа работы концертмейстера с певцом / Н. Инюточкина // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. пр. – Харків: Вид-во «Стиль-Іздат», 2003. – Вип.11. – С.135 – 140.
5. Колеса М. Основи техніки диригування / М. Колеса. – К.: Музична Україна, 1973.
6. Концертмейстер. Музична енциклопедія Т.2. / [Гол. ред. Ю.В. Келдиш]. –М.: Радянська енциклопедія, 1974. – 930 с.
7. Короткова О.В. Деякі історичні аспекти становлення професії акомпаніатора-концертмейстера / О.В. Короткова // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2017. – Вип.8(48). – С. 52 – 55.
8. Мархлевський А. Практичні основи роботи в хоровому класі / А. Мархлевський. – Київ: Музична Україна, 1986. – 96 с.
9. Мирошникова А.А. О работе концертмейстера в классе хорового дирижирования: методические рекомендации для преподавателей и студентов музыкальных вузов / А.А. Мирошникова. – Киев, 1990. – 20 с.
10. Молчанова Т. Виховання оперного концертмейстера як одна зі складових спеціалізації студентів фортепіанного факультету в вищих учбових закладах / Т. Молчанова // Науковий вісник: зб. наук. ст. – К., 2007. – Вип.69. – С. 193 – 198.
11. Молчанова Т. З історії ансамблевого музикування: монографія / Т. Молчанова. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 160 с.
12. Молчанова Т. Мала енциклопедія піаніста-концертмейстера, артиста камерного ансамблю / Т. Молчанова. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – 288с.
13. Молчанова Т. Мистецтво піаніста-концертмейстера: навчальний посібник / Т. Молчанова. – 2-е вид., доп. – Львів: СПОЛОМ, 2007. – 216 с.

Навчально-методичне видання

**Особливості професійної взаємодії
концертмейстера, викладача та студента на
індивідуальних заняттях з постановки голосу
та хорового диригування**

Методичні рекомендації

Укладачі *Л.С. Цапівська, М.С. Екман, К.І. Бурман*

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26